

ERKKI KOORT, RAMON LOIK, JAANIKA PUUSALU, RAUL SAVIMAA

ASENDUSTEENISTUSE RAKENDAMINE EESTI KAITSE- JA KRIISIVÕIMEKUSE EESMÄRKIDESSE

ASENDUSTEENISTUSE RAKENDAMINE EESTI KAITSE- JA KRIISIVÕIMEKUSE EESMÄRKIDESSE

**ERKKI KOORT, RAMON LOIK, JAANIKA PUUSALU,
RAUL SAVIMAA**

SISEKAITSEAKADEEMIA

Autoriõigus: Sisekaitseakadeemia 2023

Fotod: Pexels

Makett ja küljendus: Jan Garshnek

Keeletoimetaja: Siiri Soidro

Trükk: Trükikoda Auratrükk

ISBN 978-9985-67-400-0 (pdf)

www.sisekaitse.ee/kirjastus

SISUKORD

Sissejuhatus	5
Õiguslik ja strateegiline aktuaalsus	5
Fookus	6
Rahvusvaheline praktika	7
Skandinaavia	7
Kesk-Euroopa	10
Väljaspool Euroopat	13
Asendusteenistus toetagu Eesti kaitse- ja kriisivõimekust	16
Probleemistik	16
Asendusteenistuse laiendamise potentsiaal	17
Kriisivalmiduse ja elanikkonnakaitse prioriteetsus	18
Kokkuvõte	23
Kasutatud allikad	25

SISSEJUHATUS

Julgeolekuolukord on muutunud ebastabiilseks nii Läänemere ruumis, Euroopas kui ka üle maailma laiemalt. Venemaa konventsionaalne ja hübriidne sõjategevus Ukraina suveräänsuse ning territoriaalse terviklikkuse vastu on muutnud paljude riikide vaadet julgeolekule ja sundinud hindama ümber oma riigikaitseüsteemide arendamise senist praktikat. Eesti on olnud rahvusvaheliselt üheks julgeoleku eestkõnelejaks ning teinud kahe- ja mitmepoolseid pingutusi selleks, et meie NATO ja Euroopa Liidu partnerid mõistaksid muutunud olukorda ning vaataksid tihedas koostöös strateegiliselt ka ettepoole. Venemaa vallutussõda Ukraina vastu on veel kord tõestanud, et ülekaaluka agressori vastu saab ennast edukalt kaitsta riik ja rahvas, kes suudab selleks mobiliseerida kõik oma ressursid. Sõjaline riigikaitse saab olla edukas vaid siis, kui seda toetab tugev tagala: kogu ühiskonna tahtejõud, oskused ja vastupanuvõime.

Venemaa vallutussõda Ukraina vastu on veel kord tõestanud, et ülekaaluka agressori vastu saab ennast edukalt kaitsta riik ja rahvas, kes suudab selleks mobiliseerida kõik oma ressursid.

ÕIGUSLIK JA STRATEEGILINE AKTUAALSUS

Eesti julgeolekupoliitika alused sätestavad, et Eesti julgeolekupoliitika lähtub avarast julgeolekukäsitusest, mis võtab arvesse kõiki riigi julgeolekut mõjutavaid suundumusi ja tegureid. Julgeolekupoliitika põhineb ühiskonna ja riigi terviklikkusel, kus julgeolek algab igapäevast endast, st iga üksikisiku tegevusest ja valmisolekust. Riigikaitse laia käsitusest lähtumine tähendab omakorda kõikide riigi käsutuses olevate sõjaliste ja mittedõjaliste võimete ning ressursside kasutamist ning avaliku, era- ja kolmanda sektori kaasamist (Eesti julgeolekupoliitika alused 2023, lk 2). Riigikaitse laia käsituse kontseptsioon lähtub Eesti Vabariigi põhiseaduse mõttest ja sätetest, mis kinnitavad Eesti kui demokraatliku vabariigi iseseisvuse ja sõltumatuse aegumatust ning võõrandamatust, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas.

Põhiseaduse § 124 kohaselt on Eesti kodanikud kohustatud osa võtma riigikaitsest seaduses sätestatud alustel ja korras. Usulistel või kõlbelistel põhjustel kaitseväeteenistusest keelduja on kohustatud läbi tegema asendusteenistuse seaduses ettenähtud korras. Kaitseväeteenistuse seaduse (KVTS) § 4 kohaselt on asendusteenistus usulistel või kõlbelistel põhjustel kaitseväeteenistusest keeldunud kaitsevägekohustuslase kohustuslik riigikaitsealine väljaõpe. Asendusteenistajat ei tohi küll kohustada kasutama või hooldama relvi või muid sõjapidamisvahendeid ja käsitsema teisi inimese surmamiseks või

vigastamiseks mõeldud vahendeid või aineid, kuid ometi peab asendusteenistus olema alternatiivsel viisil seotud riigikaitse väljaõppega.¹

KVTS § 60 lõike 2 alusel antud Vabariigi Valitsuse määruse (Vabariigi Valitsus, 2017) „Ajateenistuse ja asendusteenistuse kestuse kehtestamine“ § 3 sätestab asendusteenistuse

kestuseks 12 kuud, mille lõppemisel arvatakse asendusteenistuja reservi (Kaitseressursside Amet, 2023). Seega on asendusteenistuse läbinud kodanikud Eesti õigusruumi kohaselt riigikaitse väljaõppega reserv, keda saab vajaduse korral mobiliseerida riigi kaitsetegevusse seaduses sätestatud piirangutega. Asendusteenistuse riigikaitse laiendamise vajadust toetab ka julgeolekupoliitika alustes (2023, lk 8) sätestatud põhimõte, et Eesti kaitse aluseks on

ühiskonna kõrge kaitsetahe ning et Eestis väärtustatakse kodanike, erasektori ja laiema ühiskonna panust riigikaitse, mille kindlustamiseks laiendatakse nii sõjalistel kui ka mittedõjalistel viisidel riigikaitse panustamise võimalusi ja teadlikkust.

Asendusteenistuse läbinud kodanikud on Eesti õigusruumi kohaselt riigikaitse väljaõppega reserv, keda saab vajaduse korral mobiliseerida riigi kaitsetegevusse seaduses sätestatud piirangutega.

FOOKUS

Siinne analüüs hindab riigikaitse laia käsituse ja rahvusvahelise praktika alusel asendusteenistuse arendamisvõimalusi, kuna erinevatel põhjustel jäävad liiga paljud kaitsevähkustustslased praegu kõrvale nii kohustuslikust ajateenistusest kui ka sellele alternatiivsest asendusteenistusest. Seda teemadringi on Eesti avalikkuses mõnevõrra käsitletud (vt nt Kund, 2017; Kirjanen, 2020; Koort, 2022), kuid põhjalikum debatt seisab ilmselt veel ees. Käesolevaga on autorite fookuses eelkõige küsimused asendusteenistuse edasise laiendamise võimaluste kohta siseturvalisuse valdkondades, mis

annaksid asendusteenistuse valinud kodanikele nii seaduses nõutava riigikaitse väljaõppe kui ka laiendaksid vastava ettevalmistusega reservkoosseisu, mida riik saaks kriisiolukorras hädavajaliku abijõuna rakendada.

Autorite hinnangul saab ja tuleb asendusteenistust kohandada senisest mahukamalt ja läbimõeldumalt laiapindse riigikaitse rakendamisse, eelkõige ühiskonna kriisival-

miduse ja elanikkonnakaitse toetamiseks. Perspektiivses vaates, mida toetab ka asjakohane rahvusvaheline kogemus, tugevdab eesmärgipäraselt sisustatud asendusteenistus ühiskonna sidusust ja kriisidele vastupanuvõimet riigile olulistes valdkondades.

Asendusteenistust tuleb kohandada senisest mahukamalt ja läbimõeldumalt laiapindse riigikaitse rakendamisse, eelkõige ühiskonna kriisivalmiduse ja elanikkonnakaitse toetamiseks.

¹ KVTS § 62 lõige 1: „Asendusteenistuja tahte vastaselt ei tohi teda kohustada käsitsema relva või muud sõjapidamisvahendit, harjutama selle kasutamist või osalema selle hoolduses, samuti käsitsema teisi vahendeid või aineid, mis on mõeldud inimese surmamiseks või vigastamiseks.“

RAHVUSVAHELINE PRAKTIKA

Alternatiivne riigiteenistus (ingl *alternative civil service*) või tsiviilteenistus (ingl *civilian service*) või ka asendusteenistus (ingl *substitute service*) või mittesõjaväeteenistus (ingl *non-military service*) on ajateenistuse asendusvorm, mille kutsealune saab rahvusvahelises praktikas militaarse ajateenistuse asemel läbida mitmel põhjusel. Kõige levinum on asendusteenistuse läbimise võimalus usulistel või kõlbelistel põhjustel (nagu ka Eesti õigusruumis), kuid asendusteenistust rakendatakse sõjaväeteenistuse alternatiivina ka poliitilistel, perekondlikel või tervislikel põhjustel.

Mitmes riigis (näiteks Austria, Küpros, Eesti, Soome, Kreeka, Iisrael, Leedu, Lõuna-Korea, Šveits, Taiwan) on ajateenistuse mitteläbimisel kohustuslik läbida alternatiivteenistus. Kohustuslikku alternatiivteenistust saab Austrias ja Šveitsis teatud juhtudel asendada ka osalemisega rahvusvahelises vabatahtlikus teenistuses või mõnes teises riigis arenguabiprogrammis töötades. (Wikipedia, 2023a) Samas on Euroopas riike, nagu Saksamaa, Itaalia, Hispaania, kus kohustuslik alternatiivteenistus on pärast 2000. aastat kaotatud, kuid näiteks Saksamaal ja Rootsis astutakse Ukraina sõja kogemustest õppides samme tsiviilteenistuse taastamiseks. Rootsi valitsus on võtnud eesmärgiks, et aastaks 2030 oleks ajateenistuses väljaõppel 10 000 kutsealust. Pärast 12-aaastat vaheaega Rootsis taastatava tsiviilteenistuse puhul puudutab esimene etapp tsiviilkohustuslasi omavalitsuste päästeteenistuses, mis hõlmab ligikaudu 3000 inimest. Edasi planeeritakse tsiviilteenistust laiendada teistesse sektoritesse (Otsmaa, 2023).

SKANDINAAVIA

Soome

Tsiviilteenistuse (sm *Siviilipalvelus*; rts *civiltjänst*) läbimise võimalus kõlbelistel põhjustel sai Soomes võimalikuks juba 1931. aastal, kuid usulistel põhjustel alles 1959. aastal (Uskonnovapaus.fi, 2022). Tsiviilteenistuse korraldamise eest vastutab tsiviilteenistuse keskus (sm *Siviilipalveluskeskus*; ingl *The Centre for Non-Military Service*).

Soomes on ajateenistuse pikkus vastavalt teenistuskohale ja väljaõppele 165, 255 või 347 päeva. Asendusteenistus ehk tsiviilteenistus kestab 347 päeva (European Bureau for Conscientious Objection, 2022a). Asendusteenistusse astumist võib taotleda ka juba kaitseväes teeniv kutsealune. Vastava avalduse esitanu tuleb kohe sõjaväeteenistusest vabastada.

Soomes peab ka alternatiivteenistusse astuja läbima riigikaitse baasväljaõppe. Seejuures panustab tsiviilsektoris asendusteenistuse läbinu baasõppe sisu suures osas laiapindsesse riigikaitse. (Kallunki, 2015, lk 9) Tsiviilteenistus (kestus 347 päeva) jaguneb 28-päevaseks baasväljaõppeks ja ligikaudu 11-kuuliseks tööks määratud asutuses. Tsiviilteenistus toimub asutuse juures, mille on heaks kiitnud asendusteenistuse keskus ja

selliseid asutusi on Soomes ligikaudu 2000. Alternatiivteenistuse läbijal ei ole kohustust osaleda kordusõppustel.

Soomes peab ka alternatiivteenistusse astuja läbima riigikaitselise baasväljaõppe. Seejuures panustab tsiviilsektoris asendusteenistuse läbinu baasõppe sisse laiapiindsesse riigikaitsesse.

Tsiviilteenistuse läbimiseks sobivad peaaegu kõik riigiasutused, k.a kohalikud omavalitsused, usuasutused, ühiskondlikke teenuseid pakkuvad asutused, ning üldiselt kõik mittetulundusorganisatsioonid, sh ametiühingud. Kõige levinumad teenistuspaigad on päevakeskused ja -hoidud, raamatukogud, kolledžid ning ülikoolid, puhkekodud, ministeeriumid, kirikud, kultuuriasutused, koolid või haiglad.

Alternatiivse tööteenistuse ja sõjaväe ajateenistujate hüved on väljaõppeperioodil samad: mõlemal juhul makstakse päevaraha ning kaetakse nii toidu, majutuse, tervishoiu kui ka elu- ja teenistuskoha vahelised sõidukulud. Tööteenistuse perioodil on tsiviilteenistuse keskuse ülesanne tagada, et teenistuskohast korraldaks vajaliku tööteenistuse.

Tsiviilteenistuses antakse seaduse järgi 18 päeva puhkust, millele võib lisanduda 20-päevane tulemuspuhkus. Lisaks saab kutsealune taotleda kuni 12 päeva isapuhkust. Juhtumipõhiselt saab kutsealune taotleda isiklikel põhjustel kuni 180 päeva puhkust (HSL-loma), mida ei arvestata teenistuskäigu osana. Tervislikel põhjustel võib kutsealuse teenistusest täielikult vabastada või kuni kolmeks aastaks teenistuse peatada. Tsiviilteenistuses osalemine ei sunni inimest palgatööst loobuma või seda peatama, kuid sellise töö tegemine on seaduses lubatud ainult tsiviilteenistusest puhkusel olles. Tööandjad ei tohi tsiviilteenistusse astudes kutsealuse töölepingut sellel põhjusel lõpetada, küll aga ei pea tööandja tähtajalist lepingut perioodi lõppedes automaatselt uuendama.

Rootsi

2010. aastal lõpetati Rootsis kohustuslik ajateenistus ja selle asemel sai sõjaväega vabatahtlikult liituda. 2017. aastal otsustati sõjaväeteenistuse kohustus taastada alates 1. jaanuarist 2018. Ajateenistuse kohustus hõlmab 2017. aastast kehtima hakanud seadusega nii mehi kui ka naisi (nõue muutus sooneutraalseks) ning kutsalused on kõik 18-aastased või vanemad kodanikud. Kõik kodanikud peavad end Rootsi kaitseväeteenistuse agentuuris (ingl *The Swedish Defence Conscription and Assessment Agency*) 18-aastaseks saades üles andma ning asuma teenistusse, kui kutsutakse. Täielik teenistusse astumise vältimine – kas militaar- või asendusteenistusest, relvavaba staatusega või mitte – on trahvitav.² Kuigi Covid-19 pandeemia ajal toimusid militaarteenistusse tahtjate katsed väiksemas mahus, ei vähendanud pandeemia tingimused avalduste arvu.

Rootsis kehtestati kohustuslik ajateenistus aastal 1901, kuid juba 1920. aastal tutvustati kutsealustele õigust ajateenistus kõlbelistel põhjustel alternatiivteenistusega asendada. Rootsis võib militaarteenistuse asendada asendusteenistusega (rts *vapenfri tjänst*), mille läbinu määratakse tsiviilteenistuse reservi.

1994. aastal jõustunud totaalkaitse seadus (ingl *Total Defence Act*; SFS 1994: 1809) lubab aga kutsealuseid, kes ei ole oma vaadete tõttu nõus kasutama relva teise inimese vastu, siiski sõjaväeteenistusse (ingl *Swedish Armed Forces*) värvata kui põhimõttelisi relvakandmise vastaseid, kui nad on riigile vastava avalduse esitanud. Sellisel juhul ei teeni kutsealune positsioonil, kus ta peaks kasutama relva (European Bureau for Conscientious

² Esimesed karistused teenistusest hoidumise tõttu määrati aastal 2019. Näiteks said 2020. aastal riigilt kutse info edastamiseks 94 175 inimest, kellest ligikaudu 2% ei suutnud õigel ajal infot edastada ja keda trahviti. 112 isiku puhul on prokurörile edastatud teade karistuse nõudmiseks.

Objection, 2022b). Seejuures on Rootsi kaitseväeteenistuse agentuuril kohustus kutsealuseid teavitada sellest, et veendumuste alusel on neil võimalus kaitseväeteenistusest vabastamist taotleda.³

Tsiviilteenistuse võib Rootsis läbida ka näiteks päästeteenistuses. Saanud ajateenistuse kutse, on kutsealusel võimalus taotleda relvakandmisest vabastamist kõlbelistel põhjustel. Kui vabastamise taotlus on esitatud, võidakse kutsealune kutsuda kas tsiviilteenistusse⁴ või nõutakse, et kodanik panustaks kogukonda mingil teisel moel. Aastal 2022 tõstati Rootsis oluliselt alternatiivteenistuse, aga ka tsiviilteenistuse mahukama kutsumise teema, kuna Ukraina sõja käigus on tsiviilkaitse olulisust märgatud. Valmistatakse selleks, et anda kutsealustele ka tsiviilkaitse pädevused (Rolander, 2023).

2022. aastal tõstati Rootsis oluliselt tsiviilteenistusse mahukama kutsumise teema, kuna Ukraina sõja käigus on tsiviilkaitse olulisust märgatud. Valmistatakse ka selleks, et anda kutsealustele tsiviilkaitse pädevused.

Norra

Norras kestab ajateenistus 12–19 kuud. Sarnaselt Rootsiaga on ajateenistus sooneutraalne ning mehed ja naised teenivad sama aja (European Bureau for Conscientious Objection, 2022c). Alates aastast 2015 peavad kõik ajateenistuseealised kodanikud ennast üles andma. Siiski on naistele arvestatud ainult 1/3 ajateenistuse kohtadest (Securitywomen, 2021)⁵. Kuni 19-kuuline ajateenistus koosneb 6-kuulisest baasteenistusest (ingl *home guard*) ja kuni 12-kuulisest teenistusest jalaväes, õhuväes või mereväes (Balakrishnan, 2019). Praegu läbib ajateenistuse ligikaudu 20% kutsealustest, ülejäänud jäetakse kõrvale kas tervislikel põhjustel, hariduse omandamise või välismaal elamise tõttu (Securitywomen, 2021).⁶

Ressurs ja majanduslik olukord ei võimalda Norras ajateenistusse kutsuda üle 10 000 kutsealuse aastas. Norra rõhub samas väljaõppe kvaliteedile, mitte kvantiteedile. Tegemist on ühe vähese riigiga, kus ajateenistujate motivatsioon on väga kõrge (Iversen, 2022). Maailmavaatelistel, usulistel, eetilistel ja poliitilistel põhjustel on aktsepteerivad, kui inimene väidab, et ei suuda mitte mingisugust sõjalist ajateenistust läbida. Sellisel juhul asendusteenistust eraldi läbima ei pea, kuid isikud arvatakse riigi tsiviilkaitsektorisse, kus nad läbivad

Norras arvatakse ajateenistusest vabastatud isikud riigi tsiviilkaitse- sektorisse, kus nad läbivad kolme-nädalase väljaõppe ja osalevad paar päeva aastas lisaõppustel.

³ Näiteks sai 2020. aastal Rootsi kaitseväeteenistuse agentuur 43 taotlust, millest 41 rahuldati, 1 lükati tagasi ja 1 avalduse esitaja võttis avalduse ise tagasi. 41 avalduse esitajast said 32 relvavaba staatuse enne teenistusse asumist, 9 juba teenistusse asununa.

⁴ Tsiviilteenistus – kriisi või eriolukorras rakendatav täiendav asendusteenistus, mille eesmärk on tagada, et ühiskonna olulised osad (ühiskonna toimimiseks vajalikud teenused) toimiksid. Sarnaselt sõjaväeteenistusele koosneb ka tsiviilteenistus baaskursusest, täiendkoolitusest, valveteenistusest (reservist) ja sõjaaja teenistusest. Praegu baaskoolitust tsiviilteenistuse puhul ei pakuta, kuid riik võib selle vajaduse ilmnedes taastada. Kui tsiviilteenistus on ennistatud, siis otsustab valitsus, mis ülesandeid peaks tsiviilteenistus täitma. Need, keda militaar- või tsiviilteenistusse ei kutsuta, on siiski kohustatud teenima kohustuslikul üldteenistuses. Seda tehakse kas oma töökohal või muus määratud vormis. Üldteenistuse läbijad toetavad asutusi üldiste ühiskondlike ülesannete täitmisega, näiteks joogivee transport, lastehoid või toiduvalmistamine. Eelistatult on ülesanded seotud isiku igapäevaste töökohustustega. Üldine kohustuslik ühiskondlik teenistus võetakse kasutusele ainult riigi kõrgendatud ohu olukorras. (Krisinformation.se, 2023)

⁵ 2018. aasta statistika kohaselt oli teenistuses 7346 inimest, kellest 25,2% olid naised (Heikkilä & Laukkanen, 2020, p. 10).

⁶ Ka enne ajateenistuse sooneutraalseks muutmist oli teenistusealiste ajateenistusse kutsutute arv suhteliselt väike. 2005. aastal avaldatud raport „The Right to Conscientious Objection in Europe: A Review of the Current Situation“ tõi välja, et igal aastal ajateenistuseealisteks saavast ligikaudu 32 000 noormehest kutsutakse ajateenistusse 11 300 ehk ligikaudu 35% (Stolwijk, 2005, p. 51).

kolmenädalase väljaõppe ja osalevad lisaks paar päeva aastas õppustel. Kuna süsteem on sedavõrd paindlik, siis ei ole Norras põhimõttelisi ajateenistusest kõrvalehoidjaid (European Bureau for Conscientious Objection, 2022c).

KESK-EUROOPA

Saksamaa

Saksamaal oli ajateenistus kohustuslik aastatel 1956–2011 ning kõlbelistel põhjustel oli avalduse alusel võimalik taotleda alternatiivselt tsiviilteenistuse (sks *Zivildienst*) läbimist. Kõlbelistel põhjustel sai sõjaväeteenistusest vabastust taotleda Saksamaal tegelikult juba enne ajateenistuse süsteemi loomist, 1949 (European Bureau for Conscientious Objection, 2022d). Kuni aastani 1983 oli asendusteenistuse taotlemine aga väga jäik ja bürokraatlik protsess ning palju taotlusi jäi rahuldamata. Tsiviilteenistuse algne kestus oli ajateenistusest 1–3 kuud pikem, kuna mõlema teenistuse puhul eeldati sama hulga töötundide läbimist. Ajateenistuse töönaädalaks arvatati 50 tundi, tsiviilorganisatsioonis teenides peeti kinni aga 40-tunnise töönaädala nõudest. Aastast 2003 aga ajateenistuse töönaädala ja tsiviilteenistuse kestus ühtlustati, samal ajal lühendati ajateenistuse pikkust 10 kuult 9-le.

Tsiviilteenistus tuli läbida mõnes avaliku sektori asutuses, mis pakub avalikku teenust (näiteks lasteaiad, haiglad, taastusravikeskused, hooldekodud). Tsiviilteenistust võis pidada ka suhteliselt mugavaks alternatiiviks ajateenistusele, kuna teenistust sai läbida kodukohas ja ööbida kodus. Pärast kohatusliku ajateenistuse ja alternatiivteenistuse kaotamist on Saksamaal võimalik vabatahtlikult läbida nii sõjaväeline kui ka tsiviilteenistus. Samas langetas uuele süsteemile üleminek märkimisväärselt vabatahtlike arvu: aastal

2010 oli tsiviilteenistuses 78 000 inimest, aastal 2015 oli teenimas aga kõigest 37 430 vabatahtlikku (Gesley, 2016).

Saksamaa tollane ajateenistuse süsteem kaotati 2011, kuna selle ülalpidamine oli riigi hinnangul kulukas ja suur hulk kutsealuseid suundus hoopis tsiviilteenistusse. Aastal 2005 liitus kaitsevägega vaid 15% kutsealustest, samas kui enamik valis alternatiivteenistuse sotsiaalkaitse või hädaabiteenistuse valdkonnas (Parksepp, 2018).

Saksamaa konstitutsioon sisaldab siiski sätteid, mis võimaldavad vajaduse korral sõjaväekohutuse taastada.

2023. aasta alguses nimetas Saksamaa kaitseminister kohustusliku ajateenistuse kaotamist suureks eksimuseks.

Samuti on Saksamaal elavnenud poliitiline debatt kohustusliku ajateenistuse taastamise üle. Aastal 2018 kaaluti tõsiselt ajateenistuse, sh alternatiivse tsiviilteenistuse kohustuse, taastamist (Parksepp, 2018). Sama teema tõstatas 2022. aasta kevadel Ukraina sõja puhkedes (vt nt France 2022, lk 24; Nehra, 2022). 2023. aasta alguses nimetas Saksamaa uus kaitseminister Boris Pistorius kohustusliku ajateenistuse kaotamist suureks eksimuseks (Nova.News, 2023). Diskussioon ajateenistuse taastamise vajadusest on tõstatunud ka Belgias (Chini, 2022).

Austria

Austria ja Šveits, kes ei ole ajateenistuse kohustust kaotanud, on oma tsiviilteenistuse mudelilt sarnased varem Saksamaal toimunud mudeliga. Austrias on kohustuslikule ajateenistusele alternatiiviks tsiviilteenistus (sks *Zivildienstleistender* (ZDL) või *Zivildienner*) ning 40% ajateenistuse kohustusega noortest läbib sõjaväeteenistuse asemel tsiviilteenistuse⁷ (Federal Ministry Republic of Austria, 2023a; European Bureau for Conscientious Objection, 2022e; Wikipedia, 2023b). Militaar- ja tsiviilteenistuse vahel on kutsealusel endal võimalik valida.

Tsiviilteenistuse eest vastutab alternatiivteenistuse agentuur (ingl *Civilian Alternative Service Agency*; sks *Zivildienstserviceagentur* – ZISA). Aastal 2019 valisid 16 000 noormeest ajateenistuse kaitsevæes, 10 000 olid militaarteenistuse jaoks sobimatud. Tsiviilteenistuse aluseks on kõlbelistel põhjustel relva kandmisest loobumine ning alternatiivteenistus ei tohi olla seotud või sundida kutsealust kasutama teise inimese suhtes relva või jõudu. Oluline on ka välja tuua, et tsiviilteenistuse läbijatele kehtivad Austrias relvakandmise piirangud, mis võib pärssida hilisemaid sellealaseid tegevus- ja karjäärivõimalusi.

Alternatiivse tsiviilteenistuse läbimiseks on Austrias kehtestatud mitmed piirangud. Näiteks saab alternatiivset tsiviilteenistust läbida ainult kutsealune, kes on militaarteenistuse jaoks meditsiiniliselt sobivaks tunnustatud (Federal Ministry Republic of Austria, 2023b). Tsiviilteenistusse kaastakse avalduse alusel kuni 35-aastaseid kodanikke, teenistus kestab üheksa kuud ja peab olema teenitud tervikperioodina.

Austrias kehtivad tsiviilteenistuse läbijatele relvakandmise piirangud, mis võivad pärssida hilisemaid sellealaseid tegevus- ja karjäärivõimalusi.

2019. aastal sai Austrias tsiviilteenistuse läbida ligikaudu 1600 asutuses. Suurem osa (u 40%) asendusteenistujaid läbib teenistuse päästevaldkonnas. Sotsiaalse hoolekande ja puudega inimeste abistamisel toimetab 30% ning vanemaeliste hoolekande juures ligikaudu 10% teenistujatest. Asendusteenistujaid rakendatakse ka taludes, haiglates, tsiviilkaitsektoris, katastroofitõrjel (kriisikolletes), põgenike abistamisel ning hooldamisel ja lasteaedades.

⁷ Otsene tõlkevaste terminile „The Zivildienst“ on küll tsiviilteenistus, kuid sisuliselt täpsem oleks nimetada seda tasustatud kohustuslikuks ühiskondlikuks tööks.

Austrias läbib suurem osa asendusteenistujaid oma teenistuse päästevaldkonnas.

Tsiviilteenistuse läbijad märgivad tagasisidena oskuste ja kompetentside kasvu, eriti tõstetakse esile meeskonnatöö, enesemotivatsiooni ja vastupidavuse arendamist. Samuti märgivad tsiviilteenistuse läbinud, et oskavad seeläbi paremini mõista ja märgata ühiskonnas nõrgemaid ja abivajajaid, oskavad suhelda ja tegeleda erinevate inimgruppidega. Samuti on kutsealused maininud paremat integreeritust ühiskonda ja enda väärtustamist ühiskonna liikmena (Federal Ministry Republic of Austria, 2023a).

Lisaks individuaalsele hinnangule oskuste paranemise kohta on see ka ühiskonnale oluliseks abiks, kui inimeste kompetentsid sotsiaal- ja tervishoiusektoris parenevad ning mõistetakse paremini haavatavaid ühiskonnagruppe. Pärast asendusteenistuse lõppu jätkavad paljud päästeteenistuses või mujal vabatahtlikus teenistuses. Austrias hinnatakse, et iga region, linn ja küla vajab väga inimesi, kes oleksid läbinud asendusteenistuse (Federal Ministry Republic of Austria, 2023a).

Pärast asendusteenistuse lõppu jätkavad paljud selle läbinud Austria päästeteenistuses või mujal vabatahtlikus teenistuses.

Tsiviilteenistusele on Austrias ka lisaalternatiivid, kui välismaal on läbitud üks järgmistest teenistustest:

- vähemalt kümnekuuline sotsiaaltöö teenistus (ingl *a voluntary social year*);
- vähemalt kümnekuuline keskkonnakaitseteenistus (ingl *a voluntary environmental protection year*);
- vähemalt kümnekuuline mälestusteenistus, rahu- või sotsiaalteenistus (ingl *Memorial Service, Peace Service or Social Service Abroad*);
- vähemalt kaheaastane arenguabi teenistus (ingl *Development Aid Service*) (Zivildienstserviceagentur, 2023).

Šveits

Šveitsis hakati tsiviilteenistuse võimalust pakkuma aastal 1992 ja seda on õigus taotleda kõlbelistel põhjustel. Alates 2005. aastast menetletakse avaldusi ajateenistuse sissejuhatava päeva käigus. Tsiviilteenistuse korraldamise eest vastutab föderaalne majanduse, hariduse ja teaduse osakond (ingl *The Federal Department of Economic Affairs, Education and Research – EAER*). Tsiviilteenistusse võetakse ainult militaarteenistusse füüsiliselt sobivaid kutsealuseid. Füüsiliselt sobimatuid tsiviilteenistusse ei kaasata, seda ka juhul, kui teatavad tegevused oleksid kutsealusele tema füüsisest hoolimata jõukohased. Ouline on siinkohal välja tuua, et ajateenistusse sobimatud kutsealused peavad Šveitsis kuni 37. eluaastani lisamaksu maksma.

Ajateenistusse sobimatud kutsealused peavad Šveitsis kuni 37. eluaastani lisamaksu maksma. Tsiviilteenistujad peavad määratud teenistuskohas töötama poole kauem kui militaarteenistuse läbijad.

Tsiviilteenistujad peavad määratud teenistuskohas töötama pea poole kauem kui militaarteenistuse läbijad: sõjaväeteenistus kestab 245 päeva, tsiviilteenistus 365 päeva. Tsiviilteenistujad saavad töötada mitmes mittetulundusorganisatsioonis. Samuti ei ole tsiviilteenistujate töökoht piiratud Saksamaa endise süsteemi eeskujul haiglate ja hoolekandeesutustega, vaid teenistust saab läbida nii tervishoiu- ja sotsiaalhoolekandesektoris, keskkonnahoius kui

ka põllumajanduses (nt väikeses või mägitalupidamises), uurimisprojektides ja välismaal arenguabi andmise käigus. Tsiviilteenistujatel peavad olema vastava valdkonna oskused,

sh nt arenguabi puhul on võimalike kohtade arv piiratud (European Bureau for Conscientious Objection, 2022f).

Tsiviil- ja militaarteenistuse erisusena tuuakse välja, et tsiviilteenistuses võib teenistuja saada olulise töökogemuse ning tänu sellele oma karjääriperspektiive parendada (The Local, 2019). Siiski ei ole tsiviilteenistuses isiklike huvide teenimine lubatud. Näiteks ei ole uurimisprojektis osaledes kutsealusel lubatud kirjutada isiklikke akadeemilisi teadustöid hilisema publitseerimise eesmärgil (Bundesamt für Zivildienst ZIVI, 2017).

VÄLJASPOOL EUROOPAT

Iisrael

Iisraelis on ajateenistus kohustuslik kõigile kolmele riigi peamisele rahvusgrupile. Juutidest peavad ajateenistuse läbima nii mehed kui ka naised, drusidest ja tšerkessidest peavad ajateenistuse läbima ainult mehed. Arablastest ja araabia kristlastest võivad nii mehed kui ka naised vabatahtlikult ajateenistusse astuda, kuid seadus neid selleks ei kohusta (IDF.il, 2023).

Ajateenistust on võimalik asendada ka alternatiivteenistusega (*Sherut Leumi*; ingl National Service), kus teenivad peamiselt militaarteenistusse sobimatud kutsealused ja usulistel põhjustel juudi soost naisterahvad. Samas saab alternatiivteenistusega ka vabatahtlikult liituda (Nefesh B'Nefesh, 2023).

Alternatiivteenistus kestab Iisraelis 18–24 kuud ja nädalane töökoormus on teenistujatel 30–40 töötundi. Alternatiivteenistujate teenistusvõimalused on Iisraelis väga laiad: haiglad,⁸ hooldekodud, politsei (patrullteenistus, registrid, nõustamine, klienditeenin-

⁸ Iisraeli suurimas haiglas on 18 000 voodikohta ja 7000 töötajat. Ligikaudu 1000 alternatiivteenistujat moodustab ca 12% haigla tööjõust.

lisaerolis kestab alternatiivteenistus 18–24 kuud ning teenistujaid on võimalik kaasata ka politsei-, piirivalve- ja kohtutöö abiülesannetes.

dus),⁹ piirivalve (klienditeenindus, nõustamine), kohtud (dokumenditöö, tõlkimine), immigrandide nõustamine, keskkonnakaitsetööd jm. Alternatiivteenistujate arv Iisraelis kasvab aasta-aastalt ja praegu teenib alternatiivteenistuses ligikaudu 17 000 inimest.

Alternatiivteenistuse positiivseteks tulemusteks loetakse ühiskonna integreerituse ja kodumaaga seotuse tugevdamist, tööharjumuse kasvata- mist, riigi kulude vähendamist ühiskondlikult kasuliku töö kaasamise abil ja kuritegevuse vähendamist.¹⁰

Taiwan

Taiwanis on ajateenistuse pikkus neli kuud. 2022. aastal toimus aga aktiivne ühiskondlik ja poliitiline diskussioon ajateenistuse pikendamise üle, mida avaliku arvamuse uuringu kohaselt enamik üle 20-aastaseid elanikke toetas (Hale, 2022). 2022. aasta seadusemuu- datus järgi on alates 1. jaanuarist 2024 kehtestatud ajateenistuse pikkuseks üks aasta.

Alternatiivteenistuse võimalust pakutakse usulistel, perekondlikel, teatud erialastel põhjustel või füüsilise erivajadusega isikutele alates aastast 2000. Alternatiivteenistusse taotlejate puhul hinnatakse nende oskusi, teadus- ja arendustegevuse kvalifikatsiooni, samuti usulisi veendumusi ning perekonnast tulenevaid kitsendusi. Aastal 2025 hak- kab kehtima kord, mille puhul saab asendusteenistuse läbimist taotleda ainult usulistel või perekondlikel põhjustel (Lai *et al.*, 2022). Alternatiivteenistust korraldab Taiwani Siseministerium.

Praegu teenivad alternatiivteenistujad avaliku sektori asutustes, sh sotsiaalhoolekandes, korraldajates, päästeteenistuses tuletõrjujatena, aga ka vähem asustatud piirkondades hariduse, meditsiini ja kultuuri valdkonnas (Taipei Department of Compulsory Military Service, 2007). Alates 2020. aastast on alternatiivteenistujad läbinud ka meditsiini baas- kursuse. 2023. aastal lisanduvad sellele sihtmärkide õpe ja avaliku kaitse mobilisatsiooni kursus.

Alternatiivteenistus kestab vähemalt sama kaua kui ajateenistus: 4 kuud perekondlikel põhjustel või 6–18 kuud teistel märgitud põhjustel alternatiivteenistuses olles. Alates

Taiwanis kestab alternatiivteenistus vähemalt sama kaua kui ajateenistus. Alates 2020. aastast on alternatiivteenistujad läbinud ka meditsiini baaskursuse. 2023. aastal lisanduvad sellele sihtmärkide õpe ja avaliku kaitse mobilisatsiooni kursus.

2024. aastast on asendusteenistuse pikkuseks üks aasta (perekondlikel põhjustel) ja 14 kuud usulistel põhjus- tel tsiviilteenistuse läbimise puhul. Lisaks on asendus- teenistuse võimalustena tutvustatud mitut programmi (ingl *Research and Development Substitute Services, Industry Reserve Substitute Service*), mille puhul saavad tsiviilteenistujad töötada ka eraettevõtetes või riigi hal- latavates ettevõtetes.

Lõuna-Korea

Asendusteenistuse läbimist saab Lõuna-Koreas taotleda kõlbelistel, tervislikel või poliitilistel põhjustel.

⁹ Varem ainult dokumenditöö. Paar aastat tagasi hakati alternatiivteenistujaid pärast kolmekuulist väljaõpet kaa- sama ka patrullteenistusse koos politseiametnikuga (Eesti tähenduses sisuliselt abipolitseinikena).

¹⁰ Kokkuvõtte põhineb peamiselt Siseministeriumis 2015. aastal tehtud ettekandel (Koort, 2015).

Alternatiivteenistuse läbimise võimalike kohtadena on Kaitseministeerium kaalunud kodutute varjupaiku, erihaiglaid, vanadekodusid ja vanglaid, aga ka päästetöötaja-tule-
tõrjuja või politseinikuna teenimist. Kaitseministeeriumi hin-
nangul on oluline leida alternatiivteenistuse võimalused, kus
kutsealused ei saaks toimivat ajateenistuse süsteemi väärkasu-
tada (Park, 2019).

Lõuna-Koreas peavad
alternatiivteenistujad ajateenistuse
18 kuu asemel teenima riigi poolt
määratud ülesannetes 36 kuud.

Alternatiivteenistujad suunatakse peasjalikult Lõuna-Korea
vanglasüsteemi, kus nende tavapärased ülesanded on pesuma-
jas ja toitlustuses töötamine, harvem muud administratiivülesanded. Alternatiivteenis-
tujad peavad ajateenistuse 18 kuu asemel teenima 36 kuud, mis sisaldab paarinädalast
puhkust. Praegu on Lõuna-Koreas alternatiivteenistuses ligikaudu 900 meest (De Gyz-
man, 2022).

Asendusteenistuse läbimise viisid ja vormid on riigiti erinevad. Samas on neil ka mit-
meid ühisjooni. Üldistavalt saab asendusteenistusele lähenemised jagada kolmeks:

- (1) Asendusteenistuja peab panustama ajateenistusega samaväärselt avaliku sektori
teenustesse, nt töö haiglates, hooldekodudes, pääste- või avaliku korra abiteenistuses.
- (2) Asendusteenistuja peab panustama ajateenistusega samaväärselt ühiskonna üldi-
sesse toimepidevusse ning olema abiks kogukondades, nt töö koolides, taludes või
humanitaarabi missioonidel.
- (3) Asendusteenistuja peab ajateenistusest märkimisväärselt rohkem panustama
avaliku sektori teenustesse, nt topelt ajaga abitööd kinnipidamisasutustes.

Alternatiivteenistuse peamised töökohad:

- Meditsiin, sotsiaalhoolekanne, pääste- või avaliku korra abiteenistus;
- Kogukonnateenused, nagu koolid, lasteaiad, omavalitsused;
- Riigile vajalik teadustöö;
- Humanitaarabitegevus, sh välismaal.

Alternatiivteenistuse läbimise plussid:

- Teenistuja saab väärtusliku kogukonnatöö kogemuse, mis võib suunata tema edasist
elukutsevalikut.
- Teenistuja saab kriisivalmiduse oskused ja kogemuse, näiteks vabatahtliku
päästjana, ja jätkab ka hiljem organisatsioonis vabatahtlikuna.
- Teenistuja saab kogemuse erinevate haavatavate ühiskonnagruppidega
töötamiseks, mis aitab kaasa mõistvuse ja abivalmiduse suurenemisele ühiskonnas.

ASENDUSTEENISTUS TOETAGU EESTI KAITSE- JA KRIISIVÕIMEKUST

PROBLEEMISTIK

Eesti on Ukraina sõja kogemusest õppides teinud vajalikke ja mahukaid investeerimisotsuseid täiendavate relvasüsteemide soetamiseks ning eraldanud lisaressursse elanikkonnakaitse arendamiseks. Elanikkonnakaitse arendamise käivitamine on üks suuremaid poliitikamuutusi viimasel aastakümnel. Kaitseväe juhataja on tõstnud esile vajaduse pikendada teatud erialadel ajateenistust, et tagada põhjalikum väljaõpe ja keerulisemate relvasüsteemide vilunum kasutamisoskus. Samas toob ajateenistuse pikendamine kaasa selle, et need, kes ühiskonna teenimisse panustavad, peavad seda tegema veelgi suuremal määral, ja need, kes osutuvad ajateenistuseks kõlbmatuks või otsivad sellest pääsemiseks võimalusi,¹¹ ei pea endiselt tegema mitte midagi. Ometi on Eesti kodanikud põhiseaduse kohaselt kohustatud osa võtma riigikaitsest seaduses sätestatud alustel ja korras ning usulistel või kõlbelistel põhjustel kaitseväeteenistusest keelduja on kohustatud läbi tegema riigi poolt määratud asendusteenistuse.

Praegu jääb mitu tuhat kutsealust aastas erinevatel põhjustel ilma igasugusest riigikaitsest väljaõppest ja on seega rakendamata ressursid Eesti kaitse- ja kriisivõimekuse suurendamiseks.

Kaitseväeteenistuse seaduse (KVTS) § 4 sätestab, et asendusteenistus on usulistel või kõlbelistel põhjustel kaitseväeteenistusest keeldunud kaitseväekohustuslase kohustuslik riigikaitsealine väljaõpe. Asendusteenistus toimub valitsusasutuses või valitsusasutuse hallatavas

asutuses, samuti võib Kaitseressursside Amet volitada asendusteenistuse läbiviimise halduslepinguga kohaliku omavalitsuse üksusele või eraõiguslikule juriidilisele isikule (Kaitseväeteenistuse seaduse § 63). KVTS § 62 sätestab põhiseadusest tuleneva piirangu, et asendusteenistuja tahte vastaselt ei tohi teda kohustada käsitsemata relva või muud sõjapidamisvahendit, harjutama selle kasutamist või osalema selle hoolduses, samuti käsitsemata teisi vahendeid või aineid, mis on mõeldud inimese surmamiseks või vigastamiseks.

Asendusteenistuse teenistuskohad võivad Kaitseressursside Ameti hinnangul olla sotsiaalteenuse osutaja juures, näiteks hoolde- ja lastekodud, päeva- ja rehabilitatsioonikeskused; õppeasutused, kus on loodud hariduslike erivajadustega õpilaste klassid, näiteks

¹¹ Praegu tegutseb Eestis ettevõtteid (vt näiteks <https://armylaw.ee>), mis reklaamivad teenust „seaduslik võimalust Eestis ajateenistusest pääsemiseks“. Kodulehe andmetel on alates 2017. aastast ligikaudu 300 juhtumit, kui nende tegevus on olnud edukas.

erivajadustega õpilaste koolid; ning päästesündmuse lahendamise tegelevad asutused (Kaitseressursside Amet, 2023). Sätestatud on ka, et asendusteenistuja teenistuskohast ei tohi olla asutuses või isiku juures, kus ta enne asendusteenistusse asumist töötas.

Kuni viimase ajani ei ole riik olnud riigikaitseväljaõppega sisustatud asendusteenistuse arendamiseks kuigivõrd motiveeritud. Ühe võimaliku põhjusena on mainitud soovimatut survet ajateenistusele või õigemini (täiendavat) võimalust ajateenistust vältida. Tegelikult võib tulemus olla soovitud vastupidine. Kui kutsealaune teaks, et kui ta ei läbi ajateenistust, peab ta igal juhul läbima asendusteenistuse, siis võiks motivatsioon ajateenistusse minemata jätmiseks ehk väiksemgi olla. Selline käitumuslik muutus vajaks uurimuslikku mõjuanalüüsi, kuid üks on selge: praegu jääb mitu tuhat kutsealust aastas erinevatel põhjustel ilma igasugusest riigikaitseväljaõppest ja on seega rakendamata ressurss Eesti kaitse- ja kriisivõimekuse suurendamiseks.

ASENDUSTEENISTUSE LAIENDAMISE POTENTIAAL

Kaitseväeteenistuse seadus sätestab, et ajateenistusse kutsutakse 18–27-aastane (kaasa arvatud) kutsealune (Kaitseväeteenistuse seaduse § 37). Igal aastal kutsutakse teenistusse ligikaudu 3500 ajateenijat ja seda arvu plaanitakse suurendada 4500 isikuni (Kaitseminister, 2020). Samas on Eestis vanuses 18–27 ühes aastakäigus ligikaudu 6900 meest (Statistikaamet, 2023). Samuti plaanitakse ajateenistusse kaasata vabatahtlikena ligikaudu 100 naist aastas (Kaitseminister, 2020).

Esitatud andmed näitavad, et ajateenistusse võetakse vaid üle poole ajateenistuse vanuses meestest, ülejäänud jäävad erinevatel põhjustel kõrvale ja sisuliselt väljaõppeta. Asendusteenistusse suunatakse praegusel ajal vaid ligikaudu 70 kaitseväekohustuslast aastas. Seisuga 01.07.2020 oli asendusteenistuse läbinud kokku 551 kaitseväekohustuslast. Neist on Päästeametis läbinud teenistuse 11 asendusteenistujat ning seisuga 30.12.2019 oli teenistuses 10 ja 2020. aastal planeeriti Päästeametisse samuti 10 asendusteenistujat. Päästeametiga sõlmitud kokkuleppe alusel on nad valmis teenistusse võtma kuni 66 isikut aastas. Koolides on läbinud teenistuse 166 asendusteenistujat, hooldekodudes 47 ja muudes sotsiaalasutustes (päevakeskused, tugikeskused, perekodud, rehabilitatsioonikeskused, sotsiaalkeskused jm) 295 asendusteenistujat (Andmed: Kaitseväeteenistuse seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri, 2023, lk 12 ja 132).

Ajateenistusse võetakse praegu vaid üle poole ajateenistuse vanuses meestest, ülejäänud jäävad erinevatel põhjustel kõrvale ja sisuliselt väljaõppeta. Asendusteenistusse suunatakse praegusel ajal vaid ligikaudu 70 kaitseväekohustuslast aastas.

Need, kes ei ole ajateenistusse võetud, on suur potentsiaal laiapiindses riigikaitse, kui nad saaksid vastava väljaõppe asendusteenistuses, kuna põhimõtteliselt on nad kaitseväekohustuslased. Nende rakendamine saaks toimuda ka väljaspool kaitseväge valitsusasutustes, hallatavates asutustes või erasektoris kooskõlas kaitseväeteenistuse seadusega. Laiapiindse riigikaitse sidususe tagamiseks oleks seetõttu otstarbekas muuta kaitseväeteenistuse seadust (kooskõlas põhiseadusega) selliselt, et ajateenistusest välja jäänud kutsealused saaks suunata kohustuslikku asendusteenistusse. See võimaldaks igal aastal suunata asendusteenistusse täiendavalt ligikaudu 3000 kutsealust, kelle teenistuse saaks kohandada nende tervisliku seisundiga. Nii oleks aja- ja asendusteenistusest kõrvalejääjate osakaal praegusest oluliselt väiksem.

Need, kes ei ole ajateenistusse võetud, on suur potentsiaal laiapiindses riigikaitse, kui nad saaksid vastava väljaõppe asendusteenistuses, kuna põhimõtteliselt on nad kaitseväekohustuslased.

KRIISIVALMIDUSE JA ELANIKKONNAKAITSE PRIORITEETSUS

Muutunud olukord

2023. aastal oleme sajandi esimese kahe kümnendiga võrreldes oluliselt muutunud julgeoleku- ja siseturvise olukorras. Senini on Eestis reaalselt kriisidena pigem käsitletud konkreetseid lühiajalisi kriise, mis tulenesid loodus- või tehnilisest õnnetusest (lumetorm, üleujutus, õnnetus suure ohuga ettevõttes) või potentsiaalsest terroriohust (äkrünnak hoones või avalikus ruumis, pommiplahvatus). Globaalse mõõtmega ohte (sõjaline rünnak, üleilmsed kliimamuutused) on küll analüüsitud, ent nende otsest mõju siseturvisele on varem peetud suhteliselt vähetähtsaks ning seetõttu ei ole sellekohast planeerimist piisavalt rahastatud. Nüüdseks on julgeolekuolukord oluliselt muutunud ja võimevajadusi lisandunud.

„Eesti jätkab sotsiaal- ja tervishoiusüsteemi kriisivalmiduse tugevdamist vastavalt ohtudele ning toetudes COVID-19 pandeemiast saadud õppetundidele, sealhulgas pööratakse eraldi tähelepanu tervise- ja sotsiaalvaldkonna taristu kriisikindlusele. Ühiskonna toimimise nii kriisi kui sõjaajal kindlustab vajalik mahus tervishoiu, sotsiaalteenuste ja vältimatu sotsiaalabi jätkumine.“

Eesti Julgeolekupoliitika alused (2023, lk 5)

2020. aastal puhkenud ülemaailmne COVID-19 pandeemia tõi kaasa mitmeaastase kriisi, mis puudutas ühiskonna kõiki valdkondi. Selline pikaajaline kriis tõi arusaamise, et lahendamiseks ei saa rakendada n-ö tavapäraseid, lühiajaliste kriiside lahendusplaanide ja vajalikud on terviklikud, integreeritud ja järjepidevad kavad (Charumilind *et al.*, 2021) ning siseturvise valdkonna kohanemine (Jackson *et al.*, 2021). Olukorras, kus COVID-19 põhjustatud kriisid ei olnud veel lõplikult vaibunud, algas Venemaa Föderatsiooni täie-mahulise agressiooniga Ukrainas 24. veebruaril 2022 järgmine suuremahuline kriis Euroopas. Agressiooni

tõttu on Ukrainast 2023. aasta jaanuari seisuga lahkunud teistesse Euroopa riikidesse ligikaudu 8,05 miljonit põgenikku (UNCHR, 2023).

Vaja on lisavõimekust ja reserve

Seega on viimase kolme aasta jooksul Eesti ühiskond ja siseturvalisuse valdkonna asutused puutunud lisaks tavapärasele keskkonnale kokku mitme pikaajalise kriisiga (tervishoiukriis, tarneahelate katkemine, põgenikekriis) ja nende üheaegse mõjuga, mille taustal võivad endiselt toimuda ja lahendust vajada erinevad lühiajalised kriisid (Savimaa, 2022, lk 4–5). Siseturvalisuse jaoks on olulised nii avaliku korra tagamine uuenenud olukorras, küberkuritegevuse erinevate vormide suuremaarvulistele ilmingutele reageerimine, üldise kriisivalmiduse ja elanikkonnakaitse võime tugevdamine. Peame arvestama, et oleme pikaajaliste, samal ajal toimuvate kriiside perioodis, kus võib kiiresti olla vajadus kaasata ettevalmistatud reserve.

Tõenäoliselt tuleb lähiajal olla pidevalt valmis selleks, et kriisistsenaariumite käivitudes toimida siseturvalisuse alamvaldkondades tulemuslikult ning hoida ühiskonda võimalikult turvalisena. Sellises pidevas kriisis olek on uus reaalsus: peame mõistma, et varasemast normaalsusest erinev olukord, sh sõda, põgenikud ja pidev oht idast, mõjutavad meie tavapärast elurütmi. See viib aga toimetuleku ja toimepidevuse tagamise peamise fookuse inimesele – nii ühiskonnas kui ka siseturvalisuse asutustes. Varasemast rohkem peame arvestama ka erinevate hübriidohtude realiseerumisega (Sazonov *et al.*, 2020, lk 13, 15–19).

Siseturvalisuse arengukava 2020–2030 rõhutab olulise lahendamist vajava probleemina (Siseministeerium, 2019, lk 4), et kriisiennetus ja hädaolukordadeks valmisoleku suutlikkus avalikus ja erasektoris pole praegu piisav ning võib pärssida võimalike hädaolukordade ennetamist või nendega toimetulekut. Põhimõttelise abinõuna näeb siseturvalisuse arengukava ette (samas, lk 5) igäühe panuse ja oskuste parandamise ning kogukonnakesksuse soodustamist, ennetustöö mitmekesistamist ning süsteemsemaks ja sihistatumaks muutmist, võrgustikupõhist lähenemist ja partnerite koostöö arendamist. Olulise indikaatorina näeb arengukava ette siseturvalisuse tagamisse kaasatud elanike osakaalu suurendamise 30% (ja rohkem) aastaks 2030 (samas, lk 9).

Peame arvestama, et oleme pikaajaliste, samal ajal toimuvate kriiside perioodis, kus võib kiiresti olla vajadus kaasata ettevalmistatud reserve.

„Halvenenud julgeolekukeskkond tingib vajaduse suurendada elanikkonna kriisikindlust ja süstemaatilisemalt rakendada elanikkonnakaitset. Elanikkonnakaitse eesmärk on toetada inimesi kriisis, sealhulgas sõjaolukorras, ning suurendada inimeste valmisolekut kriisides iseseisvalt toime tulla. Elanikkonnakaitse kriisiajal tähendab riigi ja ühiskonna valmisolekut ohuteavituseks, päästetöödeks, evakatsiooniks, varjumiseks, esmaabiks ja katastroofimeditsiiniks, vältimatuks sotsiaalabiks, psühhosotsiaalseks kriisiabiks ning muuks elanikele hädavajalikuks abiks.“

Eesti Julgeolekupoliitika alused (2023, lk 7)

Siseturvalisuse arengukava seab eesmärgiks siseturvalisuse tagamisse kaasatud elanike osakaalu suurendamise 30% aastaks 2030.

Asendusteenistuse laiendamise võimalused

Kriisideks valmistumine ja kriisihaldus on senini olnud peamiselt keskendunud professionaalide rakendamisele ning täiendavalt vabatahtlike kaasamisele. Teisalt on politsei, piirivalve ja päästevaldkonna rahastamise tagasihoidlikum kasv võrreldes inflatsiooni ja riigieelarve üldise kasvuga tinginud olukorra, kus politseinike ning päästjate arv on järjepidevalt vähenenud ja siseturvalisuse tagamisse on järjest rohkem kaasatud vabatahtlikud abipolitseinikena, vabatahtlike päästjatena või vabatahtlike merepäästjatena.

Siseturvalisuse valdkonda vabatahtlike kaasamise suund on tingimusi arvestades olnud õige ja vajalik. Näiteks ligikaudu 50% Eesti päästeteenistusest koosneb vabatahtlikest, mis on lähedane Põhjamaade mudelile. Samas nõuab ka siseturvalisuse vabatahtlike kooli-

tamine, varustamine, rakendamine ja reservjõuna arendamine lisaressursse, sealhulgas sobivaid inimesi (vt ka Loik, 2020).

Riigi strateegilised vajadused kriisivalmiduse lisavõimete ja reservide arendamiseks ning siseturvalisuse asutuste kogemused vabatahtlike kaasamisel on heaks baasiks asendusteenistuse potentsiaali rakendamiseks Eesti kaitse- ja kriisivõimekuse tõstmise eesmärkidesse.

Asendusteenistus peab toimuma mõnes riigikaitsele olulises tugivaldkonnas. Teenistuse jooksul täidetakse

professionaalseid ülesandeid, aga samal ajal nähakse ja õpitakse ühiskonna toimimist ning sidusust. See annaks gümnaasiumi või ametikooli läbinud noorele põhjaliku praktilise kogemuse. Suurema panustamissoovi korral on ka suurem tõenäosus, et noored

Riigi strateegilised vajadused kriisivalmiduse lisavõimete ja reservide arendamiseks ning siseturvalisuse asutuste kogemused vabatahtlike kaasamisel on heaks baasiks asendusteenistuse potentsiaali rakendamiseks Eesti kaitse- ja kriisivõimekuse tõstmise eesmärkidesse.

valivad elukutse, millega nad asendusteenistuse ajal kokku puutusid, või otsustavad edaspidi sellesse valdkonda vabatahtlikuna panustada.

Lisaks Eesti praktikas juba mõneti juurdunud asendusteenistuse võimalustele tervishoiu- ja sotsiaalkaitsevaldkonnas tuleks näha asendusteenistuse riigikaitsealise väljaõppe võimalusi siseturvalisuse valdkonnas, sealhulgas abijõuna politsei ja piirivalve, pääste-, kriisivalmiduse ning elanikkonnakaitse valdkonnas. Suuremahuliste kriiside puhul vajab siseturvalisuse ja elanikkonnakaitse tagamine mitu korda suuremat abiressurssi ning elementaarseltki väljaõpetatud reserve kui rahuaegne töökorraldus. Kuna paljud abipolitseinikud, vabatahtlikud päästjad ja vabatahtlikud merepäästjad mobiliseeritakse sõjaolukorras kaitsejõududesse, siis võiks nendes valdkondades asendusteenistuse jooksul ettevalmistuse saanud isikud olla vajalik riigikaitsealise väljaõppega lisaressurs (reserv). Päästeametil on juba praegu vastav baaskogemus olemas, mida saaks eeskujunäitena laiendada teistesse siseturvalisuse tagamisega seotud valdkondadesse.

Asendusteenistuse väärtust ja kvaliteeti aitaks suurendada ka asendusteenistuse valinud isiku motivatsiooni ja olemasolul erialase tausta ning riigikaitseliste vajaduste arvestamine. Edasiseks diskussiooniks ja analüüsiks pakume allpool välja kaardistuse riigikaitset toetavate võimalike asendusteenistuse funktsioonide arendusvõimalustest Eestis.

Suuremahuliste kriiside puhul vajab siseturvalisuse ja elanikkonnakaitse tagamine mitu korda suuremat abiressurssi ning elementaarseltki väljaõpetatud reserve kui rahuaegne töökorraldus.

Valdkond	Võimalik asendusteenistuse funktsioon
Pääste, kriisivalmidus ja elanikkonnakaitse	<p>Vabatahtlik päästja</p> <p>Vabatahtlik merepäästja</p> <p>Häirekeskuse assistent</p> <p>Ennetustöö assistent</p> <p>Ohuteavitaja</p> <p>Varjumiskorraldaja assistent-logistik</p>
Avalik kord ja põgenikehaldus	<p>Abipolitseinik</p> <p>Liikluskorraldaja-assistent</p> <p>Droonioperaator-assistent</p> <p>IT-spetsialist</p> <p>Põgenikehooldaja</p> <p>Varude logistik-autojuht</p>
Tervishoid, sotsiaalteenused ja vältimatu sotsiaalabi	<p>Kiirabi autojuht</p> <p>Parameedik-assistent</p> <p>Sotsiaaltöötaja-tegevusjuhendaja</p> <p>Haavatavate gruppide hooldaja</p> <p>Humanitaar- ja hädaolukorra varude käitleja-logistik</p> <p>Vältimatu sotsiaalabi assistent</p>

KOKKUVÕTE

Asendusteenistus on Eesti õigusruumi kohaselt usulistel või kõlbelistel põhjustel kaitseväeteenitusest keelduva kaitseväekohustuslase kohustuslik riigikaitsealine väljaõpe. Toonitada tuleb just viimast – kohustuslik riigikaitsealine väljaõpe, mis tuleb riigil 12-kuulise perioodi jooksul ka riigikaitsealine väljaõppena sisustada. Kuna asendusteenistujat ei tohi kohustada kasutama või hooldama relvi või muid sõjapidamisvahendeid ja käsitsema teisi inimese surmamiseks või vigastamiseks mõeldud vahendeid või aineid, siis on mõistev, et Kaitseväe võimalused on sellistel tingimustel riigikaitsealist väljaõpet pakkuda väga piiratud. Asendusteenituse läbimise võimalusi Kaitseväes võib näha abijõuna eelkõige kaplanaadi või meditsiiniteenituse juures ning teatud tingimustel ka IT-valdkonnas tööülesannetes, mis ei lähe vastuollu eeltoodud aluspõhimõtetega.

Laiapindse riigikaitse paremaks tagamiseks on vajalik lisaks sõjalisele kaitsele ka sõjalist kaitset toetavate tegevusvaldkondade mõtestatud ja integreeritud toimimine ühiskonna tervikliku toimepidevuse kindlustamiseks. Seetõttu saab asendusteenistust käsitleda sobiva ressursina, et tagada korrastatud koostöö riigi sõjalise kaitsega. Asendusteenistus toimub Kaitseressursside Ameti tellimisel ja korraldamisel, mis annab riigile võimaluse planeerida ja tagada asendusteenistus riigikaitsele vajalikes sektorites vajalikus mahus.

Kõigi kutsealuste suunamine aja- või asendusteenitustesse võimaldab kasutada laiapindses riigikaitstes kogu kutsealuste potentsiaali, annab parema sidususe laiapindse riigikaitse toimimisse ning lisab ligikaudu 3000 asendusteenistujat riigikaitse jaoks olulistesse toimepidevussektoritesse. Asendusteenituse mitmekesistamine riigikaitsealine väljaõppe eesmärkidel võimaldaks suurendada Eesti kriisivõimekust ja kerksust ning kriisiolukordades rakendatavat reservi.

Asendusteenituse mitmekesistamine riigikaitsealine väljaõppe eesmärkidel võimaldaks suurendada Eesti kriisivõimekust ja kerksust ning kriisiolukordades rakendatavat reservi.

Praegu puudub Eestil võimekus kutsuda ajateenistusse kõik kutsealused. Need, kes ei ole ajateenistusse kutsutud, on suur potentsiaal laiapindses riigikaitstes, kui nad saaksid vastava väljaõppe asendusteenitustes, kuna põhimõtteliselt on nad kaitseväekohustuslased. Nende rakendamine saaks toimuda väljaspool kaitseväge valitsusasutustes, hallatavates asutustes või erasektoris kooskõlas kaitseväeteenituse seadusega. Laiapindse riigikaitse sidususe tagamiseks oleks seetõttu otstarbekas muuta kaitseväeteenituse seadust (kooskõlas põhiseadusega) selliselt, et ajateenitusest välja jäänud kutsealused saaks suunata kohustuslikku asendusteenitustesse. See võimaldaks igal aastal suunata asendusteenitustesse täiendavalt ligikaudu 3000 kutsealust, kelle teenituse saaks kohandada nende tervisliku seisundiga. Nii oleks aja- ja asendusteenitusest kõrvalejääjate osakaal praegusest oluliselt väiksem.

Suuremahuliste kriiside puhul vajab siseturvalisuse ja elanikkonnakaitse tagamine mitu korda suuremat abiressurssi ning elementaarseltki väljaõpetatud reserve kui rahuaegne

Lisaks Eesti praktikas juba mõneti juurdunud asendusteenistuse võimalustele tervishoiu- ja sotsiaalkaitse valdkonnas tuleks näha asendusteenistuse riigikaitseväljaõppe võimalusi siseturvalisuse valdkonnas, sealhulgas abijõuna politsei ja piirivalve valdkonnas ning senisest rohkem pääste-, kriisivalmiduse ja elanikkonnakaitse funktsioonides.

Suuremahuliste kriiside puhul vajab siseturvalisuse ja elanikkonnakaitse tagamine mitu korda suuremat abiressurssi ning elementaarseltki väljaõpetatud reserve kui rahuaegne töökorraldus.

Kui asendusteenistus pakub sisuka väljaõppe, on selle läbinul teadmised ja kogemused riigikaitse olulisusest ja selle seostest ühiskonna eri toimevaldkondadega, olles ühtlasi vajalikuks reserviks riigi kaitsetegevuses ning kriisivõimekuses.

töökorraldus. Kuna paljud abipolitseinikud, vabatahtlikud päästjad ja vabatahtlikud merepäästjad mobiliseeritakse sõjaolukorras kaitsejõududesse, siis võiks vastavates valdkondades asendusteenistuse jooksul ettevalmistuse saanud isikud olla vajaliku riigikaitseväljaõppega lisaressurss (reserv). Päästeametil on juba praegu vastav baaskogemus olemas, mida saaks laiendada ka teistesse siseturvalisuse tagamisega seotud valdkondadesse.

Asendusteenistuse laiem rakendamine võimaldab siduda riigikaitse laia käsitluse valdkonnad kriisivalmiduse ja elanikkonnakaitse tagamisega. Asendusteenistuse 12-kuuline kestus võimaldab saada nõuetekohase väljaõppe kriisivaldkonna ja laiapindse riigikaitsega seotud protsesside haldamisel mingis konkreetsetes tegevusvaldkonnas. Pärast asendusteenistuse läbimist saab isik toetada kriisivalmidust professionaalsel tasemel oma igapäevases töövaldkonnas või vabatahtlikuna kas abipolitseiniku, vabatahtliku päästja või kogukonna kriisivalmiduse edendajana. Asendusteenistuses laiapindse riigikaitse valdkonna praktiliste kogemuste omandamisel suureneb isiku pädevus ka kohaliku omavalitsuse või riigi tasandil sellega jätkuvalt tegelemiseks.

Asendusteenistuse laiem rakendamine annaks ligikaudu pooltele meessoost noortest praktilise vahetu kogemuse ühiskonna jaoks olulistest valdkondades ning selle kaudu parema pädevuse teha Eesti jaoks kestlikemaid igapäevaseid valikuid. Selle kogemuse abil mõtestab asendusteenistuse läbinu oma rolli ühiskonna kerksuse tagamisel ja laiapindses riigikaitstes. Kui asendusteenistus pakub sisuka väljaõppe, on selle läbinul teadmised ja kogemused riigikaitse olulisusest ja selle seostest ühiskonna eri toimevaldkondadega, olles ühtlasi vajalikuks reserviks riigi kaitsetegevuses ning kriisivõimekuses. Asendusteenistuse läbinu, sarnaselt ajateenistuse läbinule, osaleb edaspidi ühiskonna tegevustes ja kujundab ühiskondlikke hoiakuid riigikaitse, riigi arengu, sisejulgeoleku ja turvalisuse valdkonnas.

KASUTATUD ALLIKAD

Auslandsdienst, 2023. *Österreichischer Auslandsdienst /Austrian Service Abroad*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.auslandsdienst.at/en/> [Kasutatud 13.02.2023].

Balakrishnan, P., 2019. These 28 countries have compulsory military service. *Best Citizenships*, 19th of April 2019. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://best-citizenships.com/2019/04/30/these-28-countries-have-compulsory-military-service/> [Kasutatud 13.02.2023].

Bundesamt für Zivildienst ZIVI, 2017. *Einschränkungen*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.zivi.admin.ch/zivi/de/home/zivi-sein/vor-einem-einsatz/einschraenkungen.html> [Kasutatud 13.02.2023].

Charumilind, S., Craven, M., Lamb, J., Singhal, S., & Wilson, M., 2021. Pandemic to endemic: How the world can learn to live with COVID-19. *MacKinsey & Company*, 28th of October 2021. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.mckinsey.com/industries/healthcare-systems-and-services/our-insights/pandemic-to-endemic-how-the-world-can-learn-to-live-with-covid-19> [Kasutatud 02.02.2023].

Chini, M., 2022. 'Young people are too lazy': Belgium should reinstate conscription, says rightwing MP. *The Brussels Times*, 13th of October 2022. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.brusselstimes.com/305471/young-people-are-too-lazy-belgium-should-reinstate-conscription-says-rightwing-mp> [Kasutatud 03.02.2023].

De Guzman, C., 2022. Inside South Korea's Harsh Alternative to Military Service. *Time*, 1st of September 2022. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://time.com/6208211/south-korea-military-service-draft-conscription-conscientious-objector/> [Kasutatud 03.02.2023].

Definify.com, 2023. *Bausoldat*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.definify.com/word/Bausoldat> [Kasutatud 13.02.2023].

Eesti julgeolekupoliitika alused, 2023. Eelnõu (775 OE) seisuga jaanuar 2023 (Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud ja Riigikogule heakskiitmiseks esitatud 24.01.2023). Riigikogu otsuse „Eesti julgeolekupoliitika alused“ heakskiitmine“ (775 OE) lisa. <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/314b2f72-f6b6-4b30-b381-29abc694e261/Riigikogu+otsus+%E2%80%9E%E2%80%9EEesti+julgeolekupoliitika+alused%E2%80%9C+heakskiitmine%22> [Kasutatud 13.02.2023].

European Bureau for Conscientious Objection, 2022a. *Finland*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ebco-beoc.org/finland> [Kasutatud 03.02.2023].

European Bureau for Conscientious Objection, 2022b. *Sweden*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ebco-beoc.org/sweden> [Kasutatud 03.02.2023].

European Bureau for Conscientious Objection, 2022c. *Norway*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ebco-beoc.org/norway> [Kasutatud 03.02.2023].

European Bureau for Conscientious Objection, 2022d. *Germany*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ebco-beoc.org/germany> [Kasutatud 03.02.2023].

European Bureau for Conscientious Objection, 2022e. *Austria*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ebco-beoc.org/austria> [Kasutatud 03.02.2023].

European Bureau for Conscientious Objection, 2022f. *Switzerland*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ebco-beoc.org/switzerland> [Kasutatud 03.02.2023].

Federal Ministry Republic of Austria, 2023a. *Civilian alternative service in Austria*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://info.bml.gv.at/en/topics/civilian-service-and-volunteer-work/civilian-alternative-service-in-austria.html> [Kasutatud 03.02.2023].

Federal Ministry Republic of Austria, 2023b. *Military Service/ alternative service*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.bmeia.gv.at/en/travel-stay/living-abroad/military-and-civilian-service/> [Kasutatud 03.02.2023].

France 24, 2022. Ukraine war raises spectre of conscription in Germany. *France 24*, 1st of March 2022. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.france24.com/en/live-news/20220301-ukraine-war-raises-spectre-of-conscription-in-germany> [Kasutatud 03.02.2023].

Gesley, J., 2016. *60 Year Anniversary of the German Compulsory Military Service Act*. Library of Congress, 21st of July 2016. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://blogs.loc.gov/law/2016/07/60-year-anniversary-of-the-german-compulsory-military-service-act/> [Kasutatud 03.02.2023].

Hale, E., 2022. Taiwan Mulls Lengthening Military Service. *Voanews*, 11th of April 2022. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.voanews.com/a/taiwan-mulls-lengthening-military-service-/6523728.html> [Kasutatud 03.02.2023].

Heikkilä, J.T. S. & Laukkanen, 2020. Gender-specific Call of Duty: A Note on the Neglect of Conscription in Gender Equality Indices. *Defence and Peace Economics*, 33(2), pp. 1–13.

IDF.il, 2023. *Our soldiers*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-soldiers/> [Kasutatud 03.02.2023].

Iversen, N. 2022., What The Military Conscription In Norway Is Like (Is It Really Optional?). *The Norway Guide*, 28th of January 2022. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://thenorway-guide.com/military-conscription/> [Kasutatud 03.02.2023].

Jackson, B. A., Vermeer, M. J. D., Woods, D., Banks, D., Goodison, S. E., Russo, J., Barnum, J. D., Gourdet, C., Langton, L., Planty, M. G., Shelton, S., R., Sitar, S. I., & Witwer, A. R., 2021. *Promising Practices from Law Enforcement's COVID-19 Response: Protecting the Public*. Santa Monica, CA: RAND Corporation. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RBA108-1.html [Kasutatud 02.02.2023].

Kaitseminister, 2020. 2022. aasta kutsealuste ja naissoost isikute ning osaliselt 2024. aasta kutsealuste ajateenistusse asumise tähtajad ja nende arvuline jagunemine ajateenijate väljaõppega tegelevate struktuuriüksuste vahel ning ajateenistuse kestus. *Määrus*. RT I, 05.11.2020, 3.

Kaitseressursside amet, 2023. *Asendusteenistus*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://kra.ee/ajateenistus/asendusteenistus/> [Kasutatud 24.01.2023].

Kaitseväeteenistuse seadus (2012) RT I, 10.07.2012, 1.

Kaitseväeteenistuse seaduse ja teiste seaduste muutmise seadus, 2023. Eelnõu (623 SE) seisuga veebruar 2023 (Vastu võetud 11. 01.2023; avaldatud Riigi Teatajas 27.01.2023).

Kaitseväeteenistuse seaduse ja teiste seaduste muutmise seadus (623 SE) seletuskiri. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/0a6c0d66-5ffa-4b53-b56b-9e3c8c063d4b/Kaitsev%C3%A4eteenistuse+seaduse+ja+teiste+seaduste+muutmise+seadus> [Kasutatud 07.02.2023].

Kallunki, V., 2015. *Siviilipalveluksen muuttuneet merkitykset maanpuolustusvelvollisuuden kokonaisuudessa. Siviilipalveluksen alkua ja loppukyselyn tutkimusraportti*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu ja Konserni, 38/2015. [Võrgumaterjal] Leitav: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75032/TEMjul_38_2015_web_15062015.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Kasutatud 03.02.2023].

Kirjanen, K., 2020. Asendusteenistujad saavad peagi kohustusi lisaks. *Postimees*, 11. november 2020. [Võrgumaterjal] Leitav: https://leht.postimees.ee/7106978/asendusteenistujad-saavad-peagi-kohustusi-lisaks#_ga=2.232297567.1351832322.1672602679-1702247082.1670852704 [Kasutatud 09.02.2023].

Koort, E., 2015. *Alternatiivteenistusest Iisraelis. 9.–11. november 2015 Tel Aviv. Ettekanne*. Tallinn: Siseministeerium.

Koort, E., 2022. Kindrali ajateenistuse plaanil on üks strateegiline nõrkus. *Postimees*, 30. september 2022. [Võrgumaterjal] Leitav: https://arvamus.postimees.ee/7617161/erkki-koort-kindrali-ajateenistuse-plaanil-on-uks-strateegiline-norkus#_ga=2.223974491.1351832322.1672602679-1702247082.1670852704 [Kasutatud 09.02.2023].

Krisinformation.se, 2023. *Total Defence Service*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.krisinformation.se/en/hazards-and-risks/hojd-beredskap-och-krig/total-defence-service> [Kasutatud 03.02.2023].

Kund, O., 2017. Ajateenistuseks pöduratele terendab tsiviilajateenistus. *Postimees*, 16. aprill 2017. [Võrgumaterjal] Leitav: https://leht.postimees.ee/4081449/ajateenistuseks-poduratele-terendab-tsiivilajateenistus#_ga=2.161608060.1351832322.1672602679-1702247082.1670852704 [Kasutatud 09.02.2023].

Lai, Y.-C., Chen C.-H. & Ko L., 2022. Taiwan to tighten eligibility for alternative military service. *Focus Taiwan*, 29th of December 2022. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://focus-taiwan.tw/politics/202212290018> [Kasutatud 03.02.2023].

Loik, R., 2020. *Volunteers in Estonia's Security Sector: Opportunities for Enhancing Societal Resilience. Policy Paper*. Tallinn: International Centre for Defence and Security. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://icds.ee/en/volunteers-in-estonias-security-sector-opportunities-for-enhancing-societal-resilience/> [Kasutatud 06.02.2023].

Nefesh B'Nefesh, 2023. *Sherut Leumi: National Service*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.nbn.org.il/sherut-leumi/sherut-leumi-national-service/> [Kasutatud 03.02.2023].

Nehra, W., 2022. German MPs debate reintroducing compulsory military service. *I am Expat*, 6th of March 2022. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.iamexpat.de/expat-info/german-expat-news/german-mps-debate-introducing-compulsory-military-service> [Kasutatud 03.02.2023].

Nova.News, 2023. German Defense Minister: "The 100 billion euros for the Armed Forces will not be enough". *Nova.news*, 28th of January 2023. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.agenzianova.com/en/news/the-German-defense-minister-the-100-billion-euros-for-the-armed-forces-will-not-be-enough/> [Kasutatud 03.02.2023].

- Otsmaa, M., 2023. Rootsi kavandab suuri muutusi oma julgeolekupoliitikas. *ERR*, 11. jaanuar 2023. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.err.ee/1608846094/rootsi-kavandab-suuri-muutusi-oma-julgeolekupoliitikas> [Kasutatud 09.02.2023].
- Park, W.-I., 2019. Alternative service. *Korean Lii*, 13th of December 2019. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.koreanlii.or.kr/w/index.php/Alternative_service?ckattemp=2 [Kasutatud 03.02.2023].
- Parksepp, A., 2018. Saksa valitsus on lõhenenud ajateenistuse taastamise osas. *ERR*, 8. august 2018. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.err.ee/852323/saksa-valitsus-on-lohenenud-ajateenistuse-taastamise-osas> [Kasutatud 03.02.2023].
- Rolander, N., 2023. Sweden Aims to Reactivate Civil Conscription to Boost Defense. *Bloomberg News*, 9th of January 2023. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.bnnbloomberg.ca/sweden-aims-to-reactivate-civil-conscription-to-boost-defense-1.1867500> [Kasutatud 03.02.2023].
- Savimaa, R., 2022. Foreword. *Proceedings of Estonian Academy of Security Sciences*, 21, pp. 4–9.
- Sazonov, V., Koort, E., Heinsoo, P. ja Paas, K., 2020. *Introduction of Hybrid Threats of Internal Security*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
- Securitywome, 2021. A Look at Norway's Approach to Gender-Neutral Conscription. *Securitywomen*, 22nd of October 2021. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.securitywomen.org/post/a-look-at-norways-approach-to-gender-neutral-conscription> [Kasutatud 13.02.2023].
- Siseministeerium, 2019. Siseturvalisuse arengukava 2020–2030. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.siseministeerium.ee/stak2030> [Kasutatud 06.02.2023].
- Statistikaamet, 2023. Rahvastikunäitajad ja koosseis. [Võrgumaterjal] Leitav: https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV021/table/tableViewLayout2 [Kasutatud 02.02.2023].
- Stolwijk, 2005. *The Right to Conscientious Objection in Europe: A Review of the Current Situation*. The Quaker Council for European Affairs, April 2015. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.refworld.org/pdfid/42b141794.pdf> [Kasutatud 13.02.2023].
- Zivildienstserviceagentur, 2023. *Freiwilligendienste im In- und Ausland als Ersatz für den Zivildienst*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.zivildienst.gv.at/zivildiener/freiwilligendienste.html> [Kasutatud 13.02.2023].
- Taipei Department of Compulsory Military Service, 2007. *Substitute Service Center*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://web.archive.org/web/20070323024738/http://english.taipei.gov.tw/docms/index.jsp?categid=2073&recordid=1347> [Kasutatud 03.02.2023].
- The Local, 2019. The Swiss army's growing problem with civilian service. *The Local*, 21st of February 2019. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.thelocal.ch/20190221/the-swiss-armys-growing-problem-with-civilian-service> [Kasutatud 13.02.2023].
- UNCHR, 2023. Operational Data Portal, Ukraine Refugee situation. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> [Kasutatud 02.02.2023].
- Uskonnonvapaus.fi, 2022. *Siviilipalvelus*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://uskonnonvapaus.fi/hakusanat/siviilipalvelus.html> [Kasutatud 03.02.2023].
- Vabariigi Valitsus, 2017. *Ajateenistuse ja asendusteenistuse kestuse kehtestamine. Määrus*. RT I, 20.06.2017, 20.

War Resisters' International, 2011. Norway: end of substitute service for conscientious objectors. *War Resisters' International*, 10th of August 2011. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://wri-irg.org/en/story/2011/norway-end-substitute-service-conscientious-objectors> [Kasutatud 03.02.2023].

Wikipedia, 2023a. *Alternative civilian service*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://en.wikipedia.org/wiki/Alternative_civilian_service [Kasutatud 03.02.2023].

Wikipedia, 2023b. *Zivildienst in Austria*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://en.wikipedia.org/wiki/Zivildienst_in_Austria [Kasutatud 03.02.2023].

SIINSES ANALÜÜSIS VAADELDakse ASENDUSTEENISTUSE EDASISE LAIENDAMISE VÕIMALUSI SISETURVALISUSE VALDKONDADES, MIS ANNAKSID ASENDUSTEENISTUSE VALINUD KODANIKELE NII SEADUSES NÕUTAVA RIIGIKAITSELISE VÄLJAÕPPE KUI KA SUURENDAKSID VASTAVA ETTEVALMISTUSEGA RESERVKOOSSEISU, MIDA RIIK SAAKS KRIISIOlukORDADES HÄDAVAJALIKU ABIJÕUNA RAKENDADA.

Autorite hinnangul tuleb asendusteenistust kohandada senisest mahukamalt ja läbimõeldumalt laiapindse riigikaitse rakendamisse, eelkõige ühiskonna kriisivalmiduse ja elanikkonnakaitse toetamiseks. Analüüs hindab riigikaitse laia käsituse ja rahvusvahelise praktika alusel asendusteenistuse arendamisvõimalusi Eestis, kuna eri põhjustel jäävad liiga paljud kaitseväekohustuslased praegu kõrvale nii kohustuslikust ajateenistusest kui ka sellele alternatiivsest asendusteenistusest.

Autorid on seisukohal, et

- Eestis on praegu riigikaitseesse kaasatavate kodanike suur kasutamata potentsiaal;
- asendusteenistuse õiguse riigikaitseline sisustamine oleks laiapindse riigikaitse strateegiline areng, millega paraneks elanikkonnakaitse ja suureneks ühiskonna üldine kriisivõimekus.